

עזר כנגדו רטוריקה ודיבור

2 פתח דבר

3 **עֲמָנוּ וְנִשְׁמָעָהּ**

פחד ולחץ
הציבור מעוניין בהצלחתך

3 **"הִקְבִּצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"**

הופעה
הבנת הציבור
תרבות
גיל
רמת השכלה

4 **"נֹאֵם שִׁמְעוּ אֲמָרֵי אֵל וַיִּדַּע דַּעַת עַלְיוֹן"**

ידע ומומחיות
אמה לרמה
התעניינות אישית

4 **"עַתָּה לְחִשּׁוֹת וְעַתָּה לְדַבֵּר"**

אורך הדרשה

4 **"וְזֹאתָה דְבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר"**

מבנה
לוגוס / פתוס
ביטחון אישי

5 "סוף דבר הכל נשמע"

פתיחה וסיום
סיכום הדברים

6 "ויעמד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר"

סגנון הדיבור
שימוש בקולות / קצב
מיקרופון

6 "וְכָל הָעַם רֹאִים אֶת הַקּוֹלֹת"

שפת גוף
קשר עין
הליכה

6 "להבין משל ומליצה דברי חכמים וְחִידוֹתֵם"

שימוש בסיפורים
שימוש בהומור

7 "אולי יקרה ה' לקראתי ודבר מה יראני"

שימוש באמצעים ויזואלים
דפי מקורות
לוח
מצגות



פתח דבר

רבים הבדיחות על רבנים ודרשותיהם, ולחלק גדול מהבדיחות יש גם קשר לא קטן למציאות. אם מדובר על רב שאורך דרשתו היא כאורך הליכות מהבית לבית הכנסת, אם מדובר על נשיא הקהילה שבודק באופן ניכר לכל האם שעונו עדיין פועל, ואם מדובר על יכולתו של הרב גם לעזור, אך בעיקר להרדים.

תפקידו של הדרשן להעביר מסר ברור לקהילתו, מתוך הקפדה על עמידה בזמנים, אמירת דברים ברורים ומעניינים, וכל זה תוך משחק של תנועות גוף ושימוש בקולות מגוונים ומושכים.

אנו תקווה שהדברים בחוברת זו תהיה לכם לעזר, בין אם בתורת חידוש ובין אם בתורת חזרה, ואין לנו אלא לסיים בתפילתו של בעל "המליץ טוב" (סימן ס"א) לדרשן:

"ריבונו של עולם גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאני מוכרח כעת לסדר דרוש לדרוש ברבים. אנא האל אב הרחמן, החונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, ובורא ניב שפתיים, חנני מאתך חכמה ובינה ודעת וזכני לסדר דרוש נאה ותן לי לשון לימודים, באופן שיהיה דרוש ערב ומתקבל לשומעים ואזכה להדריך בניך לעבודתך ותצילני מכל גבה לב, ענני ה' ענני, טוב אתה ומטיב למדני חוקיך".

הרב בנג'י מאירס

הרב אליהו בירנבוים

מרכז חינוכי, מכון ברן-עמיאל

ראש המכון

"דַּבֵּר אֶתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה"

- פחד ולחץ
- הציבור מעוניין בהצלחתך

1. דיבור בפני קהל יכול להיות דבר מפחיד, ובמיוחד כשנושאים דברים בשפה שנייה שאינה שפת-אם המדבר. כדי להתגבר על הפחד, מומלץ לחשוב מחשבות חיוביות כמו "איך אוכל להצליח בצורה מבריקה?" במקום לחשוב ולחשוש "איך אוכל לשרוד?" יש להתמקד בנקודה ובמסר אותו אתה רוצה להעביר, ולא בחששות שלך ובאיך אתה נשמע לקהל.

2. דבר נוסף שיעזור להתגבר על הפחד או אי-נוחות הוא לחזור ולשנן את הדברים מראש. אפשר לעמוד בפני מראה או עם אדם אחר ולבקש עצות ולבדוק שהדברים נשמעים טוב וכמתוכנן.

3. חשוב מאוד לזכור שהציבור רוצה בהצלחתך, מסיבות אנוכיות ונטולות אנוכיות. הם בחרו בך לבוא ולהשמיע להם דברים, ורוצים שתעשה זאת בצורה הכי טובה וטבעית שאפשר. בנוסף, הם לא רוצים להשתעמם או לשבת בדרשה שאינם מבינים. הם רוצים לשמוע דברים מעניינים, מעוררים ולעיתים אף מבדרים ומשעשעים. הם איתך!

4. אל תתנצל. הציבור יודע מי אתה ומאיפה הגעת. סביר להניח שיש דברים שעליהם חשבת להתנצל שהציבור לא מודע להם כלל, וההתנצלות רק תעורר את תשומת ליבם לדבר.



"הַקְבִּצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב"

- הופעה
- הבנת הציבור
- תרבות
- גיל
- רמת השכלה

1. לפני שפותרים את הפה, יש להבין איפה ועם מי אתה מדבר, וכתוצאה מהבנה זו, להתאים את עצמך במספר מובנים.

2. קודם כל, הלבוש. איזה מסר אתה רוצה לתת, ומה הדמות הכי טובה שתעשה זאת – רב, מחנך, חבר, עמית? אם מדובר על דרשה בשבת בבוקר בבית הכנסת, רחב המקומות בעולם מדובר על חליפה ועניבה. אבל, אם מדובר על דבר תורה בפתח ישיבת וועד הורים של בית הספר במקומות בהם הציבור אינו מתלבש בצורה כזו, ייתכן ולבוש פחות פורמלי יעזור להעברת המסר בצורה טובה יותר.

3. חשוב להבין את התרבות המקומית, ולדאוג שכוונת מילים וביטויים מסויימים בשפת-אם הדובר ניתנים לתרגום כך שיהיו מובנים, ובהחלט שלא יפגעו חלילה במקשיבים. כמו כן, מומלץ להכניס דברים מחיי היום-יום ומעולם התרבות, בידור ופנאי לדרשה.

4. יש להתאים את עצמך לגילאי המקשיבים. אינו דומה סגנון העברת המסר על חג החנוכה לילדי יסודי, ילדי תיכון ומבוגרים, אף אם בסופו של דבר המסר עצמו דומה.

5. יש להתאים את הדברים לרמת השכלתם התורנית והכללית של הקהל. דבר תורה שניתן בכנס לעורכי דין ייקח בחשבון שרמת ההשכלה הכללית בדרך כלל גבוהה, אך רמתם התורנית אולי אינה תואמת.

"נאם שִׁמַע אֲמַרִי אֵל וַיִּדַע דַּעַת עֲלִיּוֹן"

- ידע ומומחיות
- התאמה לרמה
- התעניינות אישית

1. אנשים באים להקשיב לך, משום שאתה דמות מוערכת, ויותר מכך, דמות סמכות בנושא שעליו אתה מדבר, קרי עולם היהדות.

2. לכן עליך להיות מוכן ובקי. יש להכין את המקורות שבהם תשתמש, ואם מדובר על דרשה אינטרקטיבית, להיות מוכן לענות על כל מיני שאלות הקשורות לנושא.

3. אתה המומחה, וחשוב להיראות כך. אל תגמגם בעת קריאת פסוקים וטקסטים אחרים, ואל תטעה, במיוחד אם אתה

בקהילה שיש אנשים שיוכלו לתקן אותך
– ותמיד יש מישהו.

4. יש לדעת איך להתאים הדברים גם לרמת
המקשיבים, ולפשט אותם לפי הצורך,
מבלי לאבד את המקוריות וייחודיות של
המקור והרעיון.

5. עדיף תמיד לדבר על נושא שמעניין גם
אותך, משום שההתלהבות האישית שלך
תשפיע על הדברים, ועל קליטתם באזני
הקהל.



”עת לחשות ועת לדבר”

▪ אורך הדרשה

1. אחת ההגדרות לנאום טוב הוא נאום שתחילתו וסופו אינם רחוקים זה מזה. יש הטוענים שהכלל הקובע באורך הדרשה הוא: ”כמה שפחות”, כדי לקיים את דברי רבי עקיבא ”מה דשאני עליך אל תעביד לחברך”. יש לקבוע זמן סביר וקבוע לאורך הדרשה. הזמן המומלץ בדרך כלל הוא בין 7-12 דקות, תלוי בציבור ובזמן. אינן דומות שבתות החורף לשבתות הקיץ ואינו דומה ציבור של בני תורה לציבור של בעלי בתים.

2. מספר עצות לשליטה על אורך הדרשה:
א. הכינו פחות חומר ומקורות ממה שאתם חושבים שיהיה צורך.
ב. אפשר להכין את מבנה הדרשה באופן ”מודולרי”, כך שאם יהיה צורך

לקצר, תוכלו להוריד "פרק" או "שלב"
בדרשה.

ג. הביטו בשעון, והקפידו להתכונן לסיום
2 דקות לפני סיום הזמן המיועד.

3. יש להיות מודע לכך שאורך הדרשה
והעמידה בזמנים הוא חלק מתדמיתו
של הרב. רב המדבר פעם אחת באריכות
יתירה, הציבור יגיד שהרב תמיד מדבר
ארוך ולהפך. הציבור יודע לפני תחילת
הדרשה האם הרב מדבר קצר או ארוך
מדי ולפי זה תלוי אם מקשיבים לו או
לאו. רב שהתרגל לדבר באריכות מרובה
ומרגיש שהציבור איננו איתו מתחילת
הדרשה, צריך למצוא דרך לשנות באופן
משמעותי את אורך דרשותיו ואת תדמיתו.



"וְאַתָּה דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר"

- מבנה
- לוגוס / פאתוס
- ביטחון אישי

1. הכלל היסודי הוא, שנאום טוב דורש מבנה ואינו יכול להיות מורכב מאוסף סתמי של משפטים, גם אם משפטים אלו הם טובים ומוצלחים. מאידך, הכלל השני הוא שאין מבנה אחד קבוע לכל הדרשות ושוב הכל תלוי בקהל היעד, בנושא, באירוע, במקום ובדובר. מבנה ברור של הנאום תורם רבות להבנת המסר ולאפקטיביות שלו.

2. מבנה בסיסי כולל פתיחה, עיקר גוף הדברים וסיכום. אפשר לתאר זאת כך: "אמור מה אתה עומד לאמר, אמר זאת, אמור מה אמרת." כמובן שאין זאת הדרך היחידה, והכל לפי ראות עיני הדרשן.

3. לעיתים יש להשתמש בלוגוס (פנייה אל ההיגיון), ולעיתים בפאתוס (פנייה אל רגש), הכל לפי המקום, זמן, קהל ומסר שברצונך להעביר.

4. ללא קשר לסגנון המבנה, על הדרשן להיות בטוח בעצמו ובטוח בדבריו. ככל שיפגין יותר אימון בדברים שאומר, כך הציבור גם יאמין לו יותר.



"סוף דבר הכל נשמע"

- פתיחה וסיום
- סיכום הדברים

1. למילים הראשונות שתאמר יש תפקיד חשוב בעיצוב הקשר עם הקהל, כך שיש לבחור אותם בתשומת לב מרובה. אופן פתיחת ההרצאה יכול לקבוע האם הציבור יאזין לך, לא רק בתחילת הרצאה, אלא לאורך כל הדרך. יש לשקול מה רוצים להשיג בפתיחה ובמילים הראשונות - האם הפתעה, חביבות, הלם, שעשוע, או הצגת שאלה ודילמה המעוררים למחשבה. מכל מקום, רב המרצה באופן קבוע בבית הכנסת שלו, צריך לשנות תדיר את סגנון הפתיחה, אחרת גם הוא יהפוך למונוטוני ומשעמם.

2. כשם שלפתיחה יש משמעות רבה לקביעת יחסו של הציבור, כך לסיום יש

חשיבות לקביעת האופן בו תיזכר הדרשה והדורש. הלכך, הסיכום איננו צריך לחזור על כל תוכן הדרשה, אלא רק לסכם במשפט אחד, או במשפטים ספורים, את המסר המרכזי של הנאום. משפטי הסיום צריכים להיות חדים, ברורים ומנוסחים היטב. מומלץ לסיים במשפטים הקרויים: "משפטי מחץ" ואין לסיים את הדרשה בשפה מעושה או מלאכותית.

3. מתורתו של ד"ר יוסי בר: אם הציבור לא יכול לסכם את הדברים במשפט אחד – נכשלת בהעברת המסר! על כן חשוב להדגיש את המוטיב המרכזי אם בחזרה על הדברי, אם בהדגשה תוך שימוש בקול ואמצעים רטוריים, ואולי חשוב מכל, בעת הכנת הדברים קודם להיות מודע למסר שאותו תרצה להעביר ולהשמיע.



"וַיַּעֲמִיד וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל קוֹל גָּדוֹל לֵאמֹר"

- שימוש בקולות
- קצב
- מיקרופון

1. הדרשן הוא שחקן. משחקו אינו רק בשפת הגוף ובפוזות שונות, אלא גם בשימוש בקול עצמו, וכן אי שימוש בקול. דרשה בה הדובר איננו משנה כלל את קולו, הופכת למונטונונית. מאידך, אין לעשות שינויים חדים מידי ותיאטרליים.

2. מקובל שכאשר עוסקים בסוגיה רצינית או עצובה, יש להנמיך את הקול וכאשר מבקשים להביע רגש ועוצמה מגבירים את הקול. בכל מקרה צריכה להיות התאמה בין הקול למסר. מרצה האומר: "אני שמח להימצא כאן" בשפה רפה וחסרת חיים, מאבד את אמונו של הקהל.

3. גם קצב הדיבור הוא משמעותי ויש להתאים אותו לתוכן הדרשה. הפסקות קצרות תוך כדי דיבור, עשויות לעזור להדגשה של משפט, לטעת רעיון בקרב המאזינים או להגביר מתח לקראת המשך הדרשה. טוב לעשות הפסקה מתודית קצרה, גם בין רעיון לרעיון בתוך הדרשה. אין לדבר באופן מהיר מדי כדי "לחסוך זמן", שכן זה יוצר תחושה לציבור שהדובר נמצא במרתון תוך כדי דרשה. כמו כן, יש להקפיד על חיתוך דיבור בחור, פתיחת הפה והשפתיים, כך שהמילים תיהנה מובנות ומובנות.

4. במקום בו מדברים עם רמקול, יש לכוון את גובה המיקרופון וגובה הקול בצורה שיערב לאוזן המאזינים. מי שלא רגיל לדבר עם רמקול, צריך להיות מודע, שדיבור בקול החזק והטבעי לתוך הרמקול, יכול להיות לא נעים לציבור השומעים.

"וְאַתָּה דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר"

- שפת גוף
- קשר עין
- הליכה

1. כפי שאמרנו לעיל, עמידה בפני קהל אינה מסתכמת רק באמירות ובדיבור. העמידה בפני קהל היא גם הופעה ומשחק. שימוש נכון ויעיל בשפת גוף תורמת רבות להעברת המסר. רוצה למנות מהם שלשת הדברים שחייבים לומר בליל הסדר? תספור גם בעזרת האצבעות. רוצה להעביר מסר יותר חברתי ואינטימי? עמוד ליד עמוד הדרשן, ולא מאחוריו.

2. חשוב לזכור שעיני הציבור עליך (חוץ מהנרדמים) והם רוצים להרגיש קשורים אליך. לכן יש ליצור קשר עין ולתפוס את עיני המקשיבים.

3. אין למקד את המבט בשום אופן רק באחד או שניים מהיושבים בציבור, זה יוצר תחושה כבדה ולא נעימה לאנשים אלו וגם אין לשכוח שיש עוד מאזינים הנמצאים באולם. המבט לצד אחד בלבד, או התמקדות רק באחד או שניים מהמאזינים, יוצר אצל הציבור תחושה שהמרצה מנותק מהקהל ואזי הדרך לכך שהציבור יתנתק מהמרצה, קצרה ביותר.

4. חשוב גם לא לגרום לציבור סחרחורת. אל תהלך יותר מידי על הבמה רק מתוך עצבים וללא תועלת בהליכה. על כל צעד, הנפת יד, קריצה וכד' להיות מחושב. כפי שאמר הבמאי ותסריטאי מרק קיין, "תכנון מדוייק יאפשר לכל דבר שהאדם עושה להיראות כספונטני."



"להבין משל ומליצה דברי חכמים והידתם"

- שימוש בסיפורים
- שימוש בהומור

1. גם אנשים בעלי רמה אינטלקטואלית גבוהה ידעו ליהנות משילובו של סיפור כחלק אינטגרלי מהדרשה, ואיננו נכנס באופן מלאכותי.

2. מטרת הסיפור להדגים את נושא הדרשה, או ליצור הזדהות יתירה עם הנושא ובעיקר לקרב את נושא הדרשה אל הרגש של הקהל והשומע. לסיפורים יש מבנה דרמטי המאפשרים יצירת אווירה ייחודית ולעיתים אווירת מתח תוך כדי הדרשה. הלכך, יש לשקול היטב את תזמון שילובם בתוך הדרשה, ולהכין זאת מראש.

3. ישנם שני סוגי סיפורים: הסיפור הקלאסי או הסיפור האישי. הסיפור הקלאסי יכול להיות סיפור חסידי, סיפור מתוך הספרות או סיפור ששמעתם על דמות מסוימת. הסיפור האישי הוא סיפור שאירע בחיים הפרטיים או בעבודת הדרשן שאותו ניתן לספר בגוף ראשון.

4. דרשה איננה הצגה של בדיחות או חוש הומור, אולם לא ניתן להתעלם מכך שבכוחו של חוש הומור מועט לשבור מחיצות וליצור אווירה נינוחה בקהל. המטרה של חוש הומור הוא לא קומדיה, אלא קשר. רב המשלב מימד של חוש הומור בדבריו מתקבל כאדם חביב, ידידותי, נמרץ ובעל תקשורת טובה. כמובן שאין להיסחף לקיצוניות השנייה של בדיחות מרובות בזו אחר זו, אולם נסו את שילוב ההומור במידה ובמשקל ותיווכחו עד כמה זה יעשה טוב לציבור ולדרשה.

"אולי יקרה ה' לקראתי ודבר מזה יראני"

- שימוש באמצעים ויזואלים
- דפי מקורות
- לוח
- מצגות

1. לא כל דרשה צריכה להיות באותו סגנון, וכפי שנאמר לעיל, יש לשנות את סגנון הדרשה, אחרת הדרשן יהפוך למונוטוני ומשעמם.

2. דרך אחת לשנות את הסגנון הוא תוך שימוש באמצעים ויזואלים כמו דפי מקורות או עיון בחומש או סידור.

3. דבר זה יכול להיעשות כאירוע חד פעמי, או כחלק מסידרה, לדוגמא, כל 'שבת מברכין' הדרשה מוקדשת ללימוד התפילה או משנה מפרקי אבות, ואז חשוב שלציבור יהיה את הטקסט בפניהם.

4. לא כל דיבור בפני קהל הוא בשבת. ישנם לעתים דרשות ונאומים בימי חול, ואפשר לעשות שימוש בלוח לצורך הצגת הנושא או לסיכום הדברים. אם מדובר לדוגמא על דבר תורה בפתח ישיבת ועד בית הכנסת, השארת המסר המרכזי על הלוח לאורך כל הישיבה יכולה לשמש כמנוף או למיקוד הדיונים.

5. ביום חול, אפשר להיעזר בסירטונים, השמעת שירים ובמצגות. חשוב לזכור לגבי שימוש במצגות:

- א. יש לבדוק מראש שהכל עובד, ואין להגיע למצב שאם תהיה תקלה טכנית שאין דרך להעביר את הדרשה.
- ב. עדיף לחלק דפי מקורות מאשר להראות הרבה טקסט על המצגת.
- ג. המצגת אינה תחליף לדרשה, אלא עזר. לכן, אסור פשוט לקרוא את מה שיש על המצגת, אלא להרבות בדיבורים סביב הטקסט המוצג.